

TÜRKİYE'DE DOLAYSIZ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

Mevlûdiye ŞİMŞEK^(*)
Sema BEHDİOĞLU^(**)

Özet: Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma yolundaki en önemli engellerinden birisi, yurtiçi sermaye birikimlerinin yetersizliğidir. Bu açığı azaltmak için önerilen alternatif yaklaşımlardan birisi de ülkeye dolaysız yabancı sermaye girişini artırmaktır. Bu anlamda teori, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olumlu katkısından söz etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de sözü edilen katkıyı ya da etkiyi görebilmek için korelasyon analizi yapılarak, teoriyi destekleyip desteklemediği incelenmiştir. Ayrıca, Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye’de ekonomik büyüme üzerindeki etkiyi görebilmek için Cobb-Douglas Üretim fonksiyonundan hareketle ekonometrik bir analiz yapılmıştır. Analizin bulgularına göre, Türkiye’de dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının GSMH artışı üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme, Korelasyon Analizi, Ekonometrik Analiz, Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu.

Abstract: One of the most important problems of developing countries is insufficient capital accumulation. To reduce this deficit, one of the alternative approaches that is offered is increasing the amount of foreign direct investments (FDI). In this respect, the theory points out the positive influences of FDI on economic growth. In this study, a correlation analysis has been done to see whether it makes the mentioned influence or contribution in Turkey and whether it supports the theory or not. Especially, we utilized cobb-douglas production functions to see effects on economic growth of foreign direct investments in Turkey and we made econometric analysis. According to econometric analysis, foreign direct investment has positive effects on Gross National Product of Turkey.

Keywords: Foreign Direct Investments (FDI), Economic Growth, Correlation Analysis, Econometric Analysis, Cobb-Douglas Production Function.

I. Giriş

Ünlü iktisatçı Nurkse'nin deyimiyle, az gelişmiş ülkeler “*kısır bir döngü*” ekseninde dönmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, yeterli düzeyde kalkınma hızını gerçekleştirebilmek için, milli gelirin önemli bir kısmının yatırımlara ayrılması gerekir. Yatırımların kaynağını ise tasarruflar oluşturur. Yüksek bir yatırım oranı tasarrufların artırılmasına bağlıdır. Oysa, az gelişmiş ülkeler, bu noktada bir çıkmaz içindedirler. Çünkü, milli gelir düşük olduğu için, yeterince

^(*)Yrd.Doç.Dr. Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İİBF İktisat Bölümü

^(**)Yrd.Doç.Dr.Dumlupınar Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği

tasarruf yapılamaz ve buna bağılı olarak da istenen düzeyde yatırım artışı sağlanamaz. Dolayısıyla, milli gelir düşük seviyede olur. Teoride, bu kısır döngüyü kırmanın en önemli yollarından birisi, dış krediler olarak gösterilmiştir. Başka bir ifade ile, iç tasarruf boşluğu dış borçlanma yoluyla telafi edilerek, az gelişmiş ekonomilerin kalkınmasına ivme kazandırılabilir. Ancak, bilindiği gibi dış borçların da bir sınırı olup, dış borçlanma, ekonomik yatırımları masnetme kapasitesi ile sınırlıdır. Dolayısıyla, az gelişmiş ülkelerin bahsedilen fakirlik zincirini kırarak kalkınma sürecinde, kalkışa geçişi sağlayabilmesi için çok daha rasyonel ve kalıcı önlemlere gereksinim vardır. Kanımızca, dış borçlanmadan daha rasyonel bir yöntem, özellikle küreselleşmenin baş döndürücü şekilde bir tül gibi bütün dünya ülkelerine hızla serildiği dünyamızda, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmek suretiyle yukarıda belirtilen fakirlik zincirini kırmak mümkündür.

Bu çalışmada, her ne kadar 2004 yılı itibariyle yüzde 9.9 büyüme olduğu söylense de, istikrarsız büyüme ve dış borç girdabında bulunan Türkiye için, bir alternatif arayışında iken, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının, Türkiye için bir çözüm olup olamayacağı sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu çerçevede, ilk olarak yabancı sermaye yatırımlarının teorik analizi yapılıp, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını açıklayan teoriler üzerinde durulacak ardından, Dünyada ve Türkiye’de dolaysız yabancı sermaye yatırımları incelenecek ve son olarak, yine Türkiye’de dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, bir korelasyon analizi eşliğinde incelenecektir.

II. Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Başlıca Teoriler

Klasik Dış Ticaret Teorileri, uluslararası işbölümü ve mübadelenin nedenlerini statik varsayımlara dayanarak açıklamış ve uluslararası ticaretin gelişmeye başladığı ortamda, uluslararası yatırım ve üretim olgusunu açıklamada yetersiz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, özellikle 1960’lardan itibaren, uluslararası ekonominin yön değiştirmesiyle dolaysız yabancı sermaye yatırımları, çok uluslu şirketler ve uluslararası üretimin diğer şekilleri önem kazanmaya başlamıştır (Hosseini, 2005:528). Uluslararası ticarete çok uluslu şirketlerin yaygınlık kazanmasıyla, işgücü ve sermayenin ülkelerarası hareketi hızlanmıştır. Dünya ticaretinde bu gelişmeler yaşanırken, uluslararası üretim ve sermaye hareketlerini açıklamaya yönelik “yeni dış ticaret teorileri” geliştirilmiştir. Söz konusu bu yeni teorilerde teknoloji de analizlere dahil edilmiş ve teknoloji temel değişken olarak kabul edilmiştir. Aşağıda Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını açıklayan bu teoriler incelenecektir.

A. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi ve Yabancı Sermaye Yatırımları

Ürünün hayat devreleri teorisi Raymond Vernon tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre, herhangi bir ürünün hayat devresinde üç temel

aşama vardır. Bunlar; yenilik, olgunlaşma ve standartlaşma aşamalarıdır. Üretimin ilk dönemi olan yenilik aşamasında, yeni ürünü geliştiren firma, monopolcü bir güce sahip olacak ve daha çok yerli piyasaya yönelik üretim yapacaktır. Üretimin olgunlaşma aşamasında ise, ürüne ait teknolojiye diğer firmaların da ulaşması söz konusu olacak ve piyasadaki üretici sayısı artacaktır. Üretici sayısının artmasına paralel olarak, yeniliği ilk yapan firmanın monopol gücü ve monopol karı zayıflayacaktır. Ürünün ve üretim teknolojisinin standart hale geldiği aşama son aşamadır.

Son aşamada, ürün ve üretim tekniği diğer firmalarca kolaylıkla taklit edilebildiğinden, üreticiler arasında fiyat rekabeti gündeme gelecektir. Dolayısıyla daha düşük maliyetli kaynaklar önem kazanacaktır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerdeki ucuz işgücü dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını maliyet avantajı nedeniyle, gelişmekte olan ülkelere yöneltecektir. Ürünün hayat devreleri teorisinde, dolaysız yatırımların nedeni; yenilikçi firmanın teknolojik üstünlüğünü ve monopolcü avantajını korumak isteğidir (Adanur Aklan,1-2,<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ten97/2.htm>)

B. S.Hymer- C.P Kindleberger Teorisi ve Yabancı Sermaye Yatırımları

Hymer, Mayıs 1969'da çok uluslu şirketler üzerine düzenlenen bir konferansta sunduğu çalışmasıyla(Charles Kindleberger'le) tanınmıştır. Daha sonra, bu çalışmanın bir kısmı Kindleberger tarafından yayınlanmıştır. Söz konusu çalışma, Avrupa'daki ve Avrupa ekonomik büyümesinde belirleyici olan Amerikan çok uluslu şirketlerin oligopolistik yapısını analiz etmiştir(Dunning, 2006: 115-116). Aslında, bu çalışmanın temeli Hymer'in doktora tezine(1960) dayanmaktaydı(Buckley, 2006: 140-147).

Hymer-Kindleberger teorisinde, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının nedeni piyasalardaki oligopolistik endüstriyel yapıdan kaynaklanmaktadır. Teorinin ana teması, yatırımın yapıldığı ülke şirketlerinin daha avantajlı oldukları düşüncesine dayanmaktadır. Uluslararası yatırımlara teşebbüs eden şirketlerin karşı karşıya oldukları bazı risk ve belirsizlikler bulunmaktadır. Bu nedenle, yabancı piyasalarda dolaysız yatırımda bulunacak şirketlerin, bu piyasalarda başarılı olabilmeleri için, evsahibi ülkenin şirketleri karşısında bir takım üstünlüklere sahip olmaları gerekir. Kindleberger, yatırımcı şirketlerin sahip oldukları üstünlükleri şu şekilde belirlemiştir(Adanur Aklan,1-2,<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ten97/2.htm>):

1. Yatırım yapılan ülkenin mal piyasalarında tam rekabet şartlarını aksatan her türlü faaliyetler, yatırımcı şirketlere oligopolistik güç kazandıracaktır. Bu faaliyetlere, mal ve fiyat farklılaştırması, özel pazarlama ve reklam yöntemleri örnek olarak gösterilebilir.

2. Yatırımcı şirketlerin patent haklarına sahip oldukları yeni teknolojileri, kolay sermaye sağlama imkanları, yöneticilerin bilgi ve yetenekleri gibi gelişmeler, faktör piyasalarında tam rekabetten uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

3. Yatay ve dikey bütünleşmeler yoluyla dışsal ekonomiler sağlanması
 4. Yabancı piyasalara girişte hükümet müdahalelerini en aza indiren ve şirketlerin elde ettikleri gelirlerin(kar, lisans, ücret gibi) transferini kolaylaştıran evsahibi ülkenin politikaları.

Evsahibi ülke şirketleri karşısında yukarıda belirtilen üstünlüklere sahip olan yabancı şirketler, bu üstünlüklerini dolaysız yatırımlar yoluyla değerlendireceklerdir.

Çok uluslu şirketlerin sahip oldukları oligopolistik üstünlüklerin sadece birisine ağırlık veren modeller de söz konusudur. Bu modellerden biri, *R.E. Caves* tarafından geliştirilmiştir. *Caves*, yatay bütünleşme yoluyla büyüyen çok uluslu bir şirketin en önemli oligopolistik üstünlüğünü, şirketin ürün farklılaştırma yeteneği ile açıklamaktadır. Farklılaştırılmış ürünlerini taklit riskinden korumak isteyen şirketler, bu piyasalarda kendilerine bağlı üretim tesisleri kuracaklardır. Ayrıca bu görüş, *Hymers* tarafından da desteklenmiştir. *Hymers*'e göre, farklılaştırılmış ürüne sahip olan bir şirket, bu üründen en büyük kazancı, yabancı piyasalarda yatay bütünleşme yoluyla kurduğu üretim tesisleri ile sağlayacaktır(Adanur Aklan,1-2,<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ten97/2.htm>).

C. Piyasaların İçselleştirilmesi Teorisi ve Yabancı Sermaye Yatırımları

İçselleştirme Teorisi, P.J. Buckley ve M. Cason tarafından ileri sürülen ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın katkılarıyla geliştirilen bir teoridir. İçselleştirme Teorisine göre, yurtdışındaki piyasaların bir çok düzensizlik ve riskler içermesi, firmaları bu piyasalara dolaysız yabancı sermaye yatırımı yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir(Öztürk, 2004:118). İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar, gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerin etkisini transfer fiyatlaması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanabilir. Uluslararası firmaların yaptığı içselleştirmeler üç gruba ayrılabilir(Öztürk, 2004:118):

1. Yatay olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların patent gibi firmaya özgü üstünlüklerini korumak için yaptıkları yatırımlar
2. Düşey olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların, bir malın(örneğin petrol) bütün üretim aşamalarını içermek için yaptıkları yatırımlar
3. Riskin uluslararası alanda çeşitlendirilmesine ve dağıtımına dayanan yatırımlar

D. Dunning'in Olı Paradigması ve Yabancı Sermaye Yatırımları

J.H. Dunning(1973) tarafından geliştirilen ve genel bir dolaysız yabancı sermaye yatırım kuramı oluşturma amacına yönelik bir yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşıma göre, Dolaysız yabancı sermaye, sahipliğin, alansal avantajların ve içselleştirmenin bir fonksiyonudur. Dunning, bu değişkenleri bir firmanın belirli bir dolaysız yabancı sermaye yatırımı kararı vermesi için tatmin olmak zorunda

olduğu koşullar olarak değerlendirmiş ve bu koşulları üç gruba ayırmıştır(Öztürk, 2004:119). Bu koşulların ilki, firma evsahibi ülkelerdeki diğer firmalar üzerinde patentli teknoloji ve ticari marka, yönetim ve pazarlamayla ilgili know-how, piyasaya girişin kontrolü gibi bazı özel avantajlara sahip olmalıdır. Ayrıca, bu avantajlar bu firmanın faaliyette bulunduğu yabancı çevreden kaynaklanan olumsuzluklardan daha ağır gelmelidir. Koşullardan ikincisi, Dolaysız yabancı sermaye yatırımları yoluyla yukarıda belirtilen avantajların içselleştirilmesinin faydasının, lisans anlaşması ve patentin satışı gibi alternatiflerden sağlayacağı faydalardan daha büyük olduğuna firmalar emin olmalıdır. Üçüncüsü ise, evsahibi ülkenin bazı avantajlara sahip olması gerekir. Örneğin, evsahibi ülkenin ucuz işgücü, ucuz enerji, ucuz girdi ve yatırım teşvikleri gibi bazı avantajlara sahip olmasıdır.

E. Oligopolistik Tepki Teorisi ve Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermaye yatırımlarına oligopolistik endüstriyel yapı içerisinde açıklık getirmeye çalışan bir başka teori Oligopolistik Tepki Teorisidir. Oligopolistik piyasa yapısının temel özelliğini firmalar arası karşılıklı bağımlılık oluşturur. Oligopolde az sayıda, fakat birbirine etki edebilecek kadar firma olduğu için, piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış konularındaki kararı diğer firmaları da yakından ilgilendirmektedir. Oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birisinin yatırım yapması durumunda, aynı endüstrideki diğer şirketlerin de öncü şirketi izleyerek yatırım yapmak istemeleri oligopolistik tepki nedeniyledir.

Oligopolistik Tepki Teorisi F.T. Knickerbocker tarafından incelenmiş ve Amerika'nın çok uluslu şirketlerinin dolaysız yatırımları büyüteç altına alınmıştır. Bu çerçevedeki incelemenin sonucuna göre, Amerikan çok uluslu şirketleri, oligopolistik bir endüstri yapısında faaliyet göstermektedirler. Buradan hareketle, şirketlerin ulusal sınırlar dışında yatırımda bulunmalarında yurtiçinde faaliyet gösterdikleri piyasa yapısının önemli olduğu sonucu çıkmaktadır. Yurtiçinde faaliyet gösterdikleri piyasa yapısının oligopol olduğu düşünülürse, firmaların yatırım kararlarında birbirlerini izlememeleri zayıf bir olasılık olacaktır(Adanur Aklan,1-2,<http://www.dtm.gov.tr /ead/ DTDERGI /ten 97/2 .htm>).

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının teorik nedenleri teorik çerçevede incelendi. Bu teorilerde ileri sürülen görüşlerle, günümüzde yabancı yatırımcıları harekete geçiren nedenler arasında çok büyük fark görülmemektedir.

III. Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri ve Dünyadaki Eğilimi

Yabancı sermaye yatırımı, bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların ülke sınırları dışında servet edinmeleridir. Bahsedilen bu servet edinimlerinin iki boyutu vardır. Birincisi, yabancı yatırımların mali boyutu, ikincisi de fiziki

boyutudur. Yabancı tahvil ya da hisse senetleri gibi menkul değerlerin satın alınması yabancı sermaye yatırımlarının mali boyutu iken(portföy yatırımları), yabancı ülkelerde edinilen fabrika gibi fiziki değerler ise fiziki boyutu olup; *dolaysız yabancı sermaye yatırımları* olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifade ile, “dolaysız yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla, o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte, teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır”(Karluk, 2005: 100). Söz konusu tanımdan, dolaysız yabancı sermaye yatırımının ülkelerarasında sermaye transferini sağladığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevedeki dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının bazı ekonomik etkileri vardır.

A.Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri

Gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere yönelik dolaysız yabancı sermaye yatırımları birkaç nedenle incelenmeye değer bir konudur. Bu değer, yabancı sermayenin yaratacağı etkilerden kaynaklanmaktadır(Hoti, 2004:143). Bu etkiler(Seyidoğlu, 2000:578-579):

- İlk etkisi, bizim de araştırma konumuzu teşkil eden ekonomik büyüme üzerindeki etkisidir. Şöyle ki, dolaysız yabancı sermaye, fakirlik çemberi içinde bulunan ülkelerin sermaye birikimini hızlandırarak, üretim kapasitesinin ve büyüme hızının artmasına neden olur.
- Dolaysız yabancı sermaye, gittiği ülkenin teknoloji ve işletmecilik bilgisini de artıracaktır. Yani, diğer uluslar arası sermaye hareketlerinden farklı olarak, marka, teknoloji, işletmecilik bilgisi gibi maddi olmayan varlıkların transferini ve yatırımcıya yatırımını kontrol etme yetkisini içermektedir(Kula, 2003: 143)
- Dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye giren dövizler, uzun dönemde ithalatı ikame ettiği ve ihracatı teşvik ettiği sürece, gidilen ülkenin ödemeler dengesini sağlamada önemli bir rol üstlenir.
- Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının, gittiği ülkenin ekonomisine dinamizm kazandırması ve iç rekabeti artırması yüksek bir olasılıktır.
- Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en önemli ve beklenen ekonomik etkisi istihdama yapmış olduğu katkıdır. Bilindiği gibi, az gelişmiş ülkelerin en önemli çıkmazlarından birisi de işsizlik sorunudur. Dolayısıyla, yukarıdaki etkilere ilaveten, bu ülkelerin işsizlik sorununun çözümünde de dolaysız yabancı sermaye yatırımları önemli bir fonksiyona sahiptir.
- Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarından beklenen bir başka etki ise, yatırımların sağladığı kar ölçüsünde yerel hükümetler için bir vergi kaynağı olmalarıdır.

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiye sağladığı bu olumlu etkilerinin yanında, bazı olumsuz etkilerinin olması da mümkündür. Örneğin, eğer dolaysız yabancı sermaye yatırımları, bir plan dahilinde ülkeye kabul edilmez ise, söz konusu ülkenin ana sektörlerini denetimi altına alarak, *ekonomik ve siyasi anlamda bir tehlike* gündeme gelebilir. Öte yandan, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonominin bütünlüğünü bozmaları da mümkündür. Şöyle ki, yabancı sermayeli işletmelerde modern ve ileri üretim teknikleri kullanılırken, diğer alanlarda geleneksel ve ilkel üretim yapısına devam edilmesi, *ekonomiyi düal bir yapıya* sokabilir(Seyidoğlu, 2000: 580). Diğer taraftan, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en eleştirel yönlerinden birisi, ödemeler bilançosu üzerinde yaratacağı baskıdır. Uzun vadede dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının elde ettiği karı, kendi ülkesine transfer etmesi ülkeden döviz çıkışının artmasına neden olarak, *ödemeler bilançosu açığı* artırıcı yönde bir etki yaratabilir. Buna ilave olarak, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının sahip olduğu büyük sermaye ve teknoloji bilgisi, yurtiçinde *haksız rekabete* neden olabilir.

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının olumlu etkilerinin yanında, olumsuz etkilerinin de olmasına rağmen, kanımızca, rasyonel ve planlı politikalarla, olumsuz etkilerini elimine etmek ve ekonomik katkısını artırmak yüksek bir olasılıktır. Kindleberg'in görüşü de bizi destekler durumdadır. Kindeberger'e göre, gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere yapılan dolaysız yabancı sermaye yatırımları "toplamı sıfır olmayan bir oyun" etkisi yaratmaktadır. Bunun anlamı, dolaysız yabancı sermaye yatırımları kısa dönemde bazı sorunlar doğurabilir; ancak, uzun dönemde ekonomik kazanç sağlayacaktır(Kindleberger, 1971: 177).

Kula'ya göre(2003:143-144), dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının üç temel etkisi vardır. Bunlar;

- *Etkinlik Etkisi:* Dolaysız yabancı sermaye yatırımları, az gelişmiş ülkeler için yatırımlarını finanse edebilecekleri bir dış kaynaktır. Buna ilaveten, yanında getirdiği gayri maddi kaynaklar ve döviz ile yurtiçindeki sermaye birikimini hızlandıracaktır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının sermaye birikimini hızlandırması ise "kaynak dağılımı etkinliğidir".

- *Dağılım Etkisi:* Artan üretime bağlı olarak, üretim faktörlerinin üretimden aldıkları paydaki değişim ise dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının "dağılım" etkisidir.

- *Egemenlik Etkisi:* Kaynakların doğrudan yabancıların elinde olması, ev sahibi ülke için ülke kaynakları üzerindeki kontrol yetkisini sınırlandırarak bağımlılığı artıracaktır. Bu ise, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının egemenlik etkisidir.

Yukarıdaki etkilerin dışında ve son zamanlarda sıkça dile getirilen, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının "taşma etkisi" vardır. Taşma etkisi,

dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına bağlı olarak ulusal firmaların verimliliklerinde meydana gelen artışlardır.

B. Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünyadaki Eğilimi

Dünya ülkelerinin, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile tanışması, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemine tekabül etmektedir. 1958’de Avrupa Birliği’nin(AB) kurulması ile dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında çok hızlı bir artış olmuştur. Bu artış, özellikle Amerika’dan Avrupa ülkelerinde doğru olmuştur. Hatta, o dönemde Amerika, Avrupa’yı istila mı ediyor sloganı gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Amerika yatırımcılarının Avrupa’ya akın etmesinin en önemli nedeni, kanımızca, AB’nin gümrük birliği esasına dayalı olarak kurulması ve üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifesi idi. Bu ticari engellerden Amerikalılar kurtulmak amacıyla, yatırımlarını Avrupa’ya hızlı bir şekilde kaydırmışlardır. Bahsedilen dönemde, az gelişmiş ülkelere yapılan dolaysız yabancı sermaye yatırımları ise daha ziyade petrol ya da doğal kaynak zengini birkaç ülkeye yapılmıştır. Dünya petrol krizinin çıkması ile dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının artışı yavaşlamış ve mevcut yatırımların büyük bölümü yine Amerika kaynaklı olmuştur. 1980’li yıllardan sonra ise, dolaysız yabancı sermaye yatırımları artmaya başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra, bu ülkeye doğru ve Doğu Avrupa ülkelerine yabancı sermaye yatırımlarında artış gerçekleşmiştir. Bu dönemin önemli özelliklerinden birisi de, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında çeşitlenme görülmesidir. Örneğin, yap-işlet-devret modeli gibi^(*).

Günümüzde, dolaysız yabancı sermaye yatırımları, artık küreselleşmenin önemli bir yönü olarak görülmektedir. Bu çerçevede, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile ilgili ulusal hukuk kuralları giderek liberalize edilmektedir(Töre, 2005, 85). UNCTAD’a^(**) göre(2001) dünyadaki dolaysız yabancı sermaye yatırımları, 1982’de 57 Milyar Dolar iken, 2000’de 1271 Milyar Dolara yükselmiştir(Gao, 2004: 1-2). Son birkaç yılda dolaysız yabancı sermaye yatırımlarındaki büyüme oranı hem dünya ticaretindeki büyüme oranını hem de dünya gayri safi milli hasıla büyüme oranını aşmıştır (Baykal, 2, <http://www.biibf.comu.edu.tr/mehmetbaykal.pdf>). Diğer taraftan, az gelişmiş ülkelere yönelik dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında da artış kaydedilmiştir. Örneğin, 1981-1985 döneminde az gelişmiş ülkelere yapılan dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının tutarı 13.1 Milyar Dolar iken, 2000 yılında bu rakam 240.2 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir(Gao, 2004: 2). Kuşkusuz, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının dünyada bu şekilde artışı, hem ekonomik büyümeye hem de ekonomik entegrasyona katkı

^(*)*Yap-işlet-devret modeli(build-operate-transfer)*, bir ülkede temel altyapı yatırımlarının yapılmasında, özel kesime açılmayı ve yabancı sermayenin katkısını sağlamayı amaçlayan bir dolaysız yabancı sermaye modelidir.

^(**)UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansları

sağlamaktadır(Gao, 2004: 2). Yalnız, yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere, dünyadaki toplam dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının büyük bölümü gelişmiş ülke kaynaklıdır. Toplam dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 98'i gelişmiş ülkelere yapılmaktadır. Tüm yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 80'i, ABD, Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa tarafından yapılmaktadır. Bu yatırımların yine yüzde 80'i gelişmiş ülkelere gitmektedir(Yıldırım, 2003: 1). Bu payın yaklaşık yüzün üzerindeki ülke tarafından paylaşılacağı düşünüldüğünde, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının paylaşımı açısından çetin bir rekabetin olması kaçınılmaz olacaktır. Ülkeler, bu rekabette ön safları alabilmek için, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekebilmek için, bazı özel teşvik uygulamaları getirecek ya da getirmeye devam edeceklerdir. Bu teşviklerden başlıcaları, dolaysız yabancı sermayeye altyapısı hazırlanmış arsa ve bina tahsis edilmesi, devlet dairelerinde bürokrasinin azaltılması, izin keyfiyetinin kaldırılması ve özel vergi indirimlerinin yapılmasıdır. Bunlara ilave olarak, yatırım yapılması düşünülen ülke yönetimlerinin diyaloga açıklığı ve uluslararası camiayla kaynaşma konusundaki kararlılığı da, dolaysız yabancı sermayeyi çekmede önemli faktörlerdendir(Yıldırım, 2003: 3). Yalnız, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmek için verilen teşviklerde ve bu konuda özellikle diğer dünya ülkeleriyle yoğun rekabete girmek konusunda dikkatli hareket etme gereği var kanısındayız. Özellikle, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için yoğun rekabetin aşırı boyutlara ulaşması, yabancı sermaye yatırımını çeken ülkeye de beklediği faydayı getirmekten çok yapısal zararlar da getirebilir. Nitekim, IMF'nin Ağustos 2002'de Vietnam'da düzenlediği dolaysız yabancı sermaye yatırımları konferansında, ASEAN ülkelerinin çoğunda yatırım teşvik paketlerinin bütçe üzerindeki yüklerine dikkatleri çekmiştir(Görgün,2004:81).

IV. Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları

Türkiye'nin yabancı sermaye yatırımları ile ilgili geçmişi, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Kapitülasyonlar çerçevesinde faaliyet gösteren bazı özel imtiyazlı yabancı sermaye şirketleri bulunmaktaydı. Bu şirketler, faaliyetlerini daha ziyade, kamu hizmetleri ve doğal kaynakların işletilmesi konularında yoğunlaştırmıştı.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, yukarıda belirtilen yabancı sermayeli şirketler, bedellerini ödemek suretiyle millileştirilmiştir. Fakat yine de, Cumhuriyet'in ilanı ile yeni yöneticiler dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına hoşgörü ile bakmışlardır. Büyük önder Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonra çeşitli tarihlerde vermiş olduğu söylevlerinde, geçmişteki acı tecrübelere rağmen, yabancı sermaye konusunda peşin yargıdan uzak ve dogmatik kalıpların dışında kalmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı sermayeli şirketlerin ülkeye çekilmesine rağmen, bu dönemde yapılan

millileştirmeler ülkeye istenilen ölçüde yabancı sermayenin gelmesine engel olmuştur(Karluk, 2005: 103). Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950’li yıllara kadar bilinçli olarak yabancı sermayeye karşı bir politika izlenmemiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle, yeni ekonomik düzene yön vermek amacıyla, ABD’nin önderliğinde kurulan Uluslararası Para Fonu(IMF) ile Dünya Bankası’na Türkiye’nin katılması ve Marshall Yardımı’ndan yararlanmaya başlaması, ABD’den mali ve askeri yardım sağlaması ve savaş sonrasında oluşan ikili kutupta Kapitalist sistemin içinde yer alması sonucunda, Türk Hükümeti, yabancı yatırımcıyı Türkiye’ye çekmek için bazı kolaylaştırıcı önlemler alıp mevzuat değişikliğine gitmiştir(Karluk, 2005: 104).

1954 tarihinde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa ile yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlarla ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve yabancı sermaye işletmelerinin yerli özel girişimcilere açık olan, tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Buna rağmen, Türkiye yabancı sermayeyi cezp etmede başarılı olamamıştır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının girişini düzenleyen bir başka kanun, yine 1954’de çıkarılan 6326 sayılı Petrol Kanunudur. Söz konusu kanun ile, Türkiye’deki petrol alanlarının özel girişim eliyle ve yatırımları ile daha çabuk, etkili ve kesintisiz işletilmesi amaçlanmıştır(Şahin, 2002: 396). Bu yasal düzenlemelere rağmen, yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye’ye yabancı sermaye girişini artırmada başarı sağlanamamıştır.

1980’den itibaren, Türkiye ekonomisinde yapılan yapısal dönüşüm ve bazı değişimlerle dolaysız yabancı sermaye teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda bazı teşvikler getirilmiştir. Bunlardan başlıcaları, Serbest Bölge Genel Müdürlüğü’nün kurulması, yabancı bankaların Türkiye’de çalışmaları ile ilgili düzenlemeler, turizm alanında yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi ve finansal kiralama ile ilgili düzenlemelerdir(Şimşek, 2004: 130). Bu düzenlemeler ve Türkiye’nin dışa açılma politikalarıyla, Türkiye’ye gelen dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında yeterli olmamakla birlikte, bir artış yaşanmıştır. Aslında, burada şu ayrımı yapmakta yarar vardır.

1954 Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası oldukça liberal hükümleri içermesine rağmen, o dönemde pek etkili olmaması, 1980’den sonra ne olmuştur da kısmi başarı sağlamıştır? Bu soruya yanıt olarak, sadece yasal düzenlemelerle yabancı sermayenin çekilmesinin zor olduğunu söylemeliyiz. Zira, 1980’den sonra, Türkiye’nin 24 Ocak Kararları ile yurtiçi ve yurtdışında istikrarı sağlaması, yabancı sermayeyi ülkeye çekmiştir. Dolayısıyla, dolaysız yabancı sermaye için en önemli faktörlerden biri ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Çünkü, yabancı yatırımcılar yatırım için, siyasi, ekonomik ve sosyal altyapıları kendi ülkelerine benzer olan, ekonomisi istikrarlı ülkeleri daha kolay tercih etmektedirler. Bir ülkedeki dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasına oranını belirleyen bazı göstergeler vardır. Bunlar(Karluk, 2005: 107): Ülkedeki saydamlık, hızlı ve istikrarlı büyüme,

düşük faiz oranları, düşük ve öngörülebilir faiz oranları, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri, yatırım teşvikleri, Uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri, ülkenin stratejik konumu ve uygun coğrafi şartlara sahip olmasıdır.

Yabancı sermaye yatırımları ile ilgili bir başka gelişme, 7.6.1995 tarih ve 95/6990 sayılı yabancı çerçeve kararının 7.6.1995 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu çerçevede, yabancı sermaye rejimi liberal hale getirilmiş ve formaliteler kısmen azaltılmıştır(Bozer, 2005: 146). Türkiye, 1996 yılında AB ile gümrük birliğini kurmasına rağmen, bu entegrasyon hareketinin dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını cezp etmede fazla etkili olmadığı görülmüştür. Bunun nedeni, yukarıda belirlenen kriterleri, Türkiye'nin yeterince sağlamamış olmasındandır.

Diğer taraftan, 2000-2002 yıllarında uygulanmaya çalışılan Enflasyonla Mücadele, Yeniden Yapılanma ve Reform Programı'nda üç önemli dış kaynak olduğu belirtilmiştir. Bunlar, kalıcı yabancı sermaye girişi, ihracat gelirleri ve turizm gelirleridir. Bu dönemde, adı geçen kaynaklardan yabancı sermaye yatırımlarının birinci sırada olduğu belirtilmiştir. Ancak, belirtilen bütün girişimlere rağmen Türkiye'ye dolaysız yabancı sermayeyi çekmede somut başarı sağlanamamıştır. Eğer, Türkiye, dolaysız yabancı sermayeyi çekmek istiyorsa, İsviçreli bazı iktisatçıların saptadığı gibi, şu iki kurala azami ölçüde uyması gerekir. Bunlar(Alkin, 2005: 15);

- Yabancı sermaye bekleyen ülkelerde, ekonomi ile ilgili yasalar ve kararlar beklenmedik zamanlarda ve sık sık değiştirilmemelidir.
- Yasalar ve kararlar değiştirilmese bile, hükümetler bu yasa ve kararların etrafında dolanmamalıdır.

Aslında, UNCTAD Dünya Yıllık Yatırım Raporu'nda Türkiye'ye giren dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının düşük olduğu belirtilmiştir. Başka bir ifade ile, UNCTAD'a göre, Türkiye, en düşük dolaysız yabancı sermaye yatırımı giren ülkelerdendir (Baykal, 2,[http:// www. biibf.comu.edu.tr/ Mehmet baykal.pdf](http://www.biibf.comu.edu.tr/Mehmet_baykal.pdf).)

Türkiye'de dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile ilgili bir başka gelişme, yerli ve yabancı yatırımların artırılması amacıyla yönelik olarak hazırlanan, Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı'nın 2001 yılında Bakanlar kurulu tarafından kabul edilmesidir. Bu kapsamda, yatırımların gerçekleştirilmesinde karşılaşılan idari engellerin kaldırılması ve bürokratik işlemlerin azaltılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile ilgili de bazı düzenlemeler yapılmış ve yabancıların çalışma izinleri hakkındaki Kanun 6 Mart 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Söz konusu Kanun ile, çalışma izinlerinin tek bir otorite tarafından verilmezi sağlanarak, bu konudaki karmaşa giderilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de kurulacak yabancı sermayeli şirketler için izin prosedürü ve asgari sermaye şartını kaldıran 4875 sayılı Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımı

Kanunu kabul edilerek 17 Haziran 2003'te yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun ile daha geniş bir yatırımcı ve uluslararası standartta dolaysız yabancı sermaye tanımı getirilmiştir([http:// www.abgs.gov.tr/up2003/up](http://www.abgs.gov.tr/up2003/up)).

Yukarıda belirtilen düzenlemelerin sonucunu görmek bakımından, Türkiye'ye 1980-2002 döneminde, fiili olarak giren dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına bakmakta yarar görülmektedir. Aşağıda, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının belirtilen dönemdeki eğilimi görülmektedir. Grafik 1'e göre, 1989, 1992, 1995, 2000 ve 2001 yıllarında dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında artış gözlenmekte olup, UNCTAD'ın da belirttiği gibi yeterli bir artış kaydedilmemiştir. Burada dikkat çekici olan, Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarında ekonomik kriz yaşamasına rağmen, bu yıllarda dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının dikkat çekici bir şekilde artmasıdır.

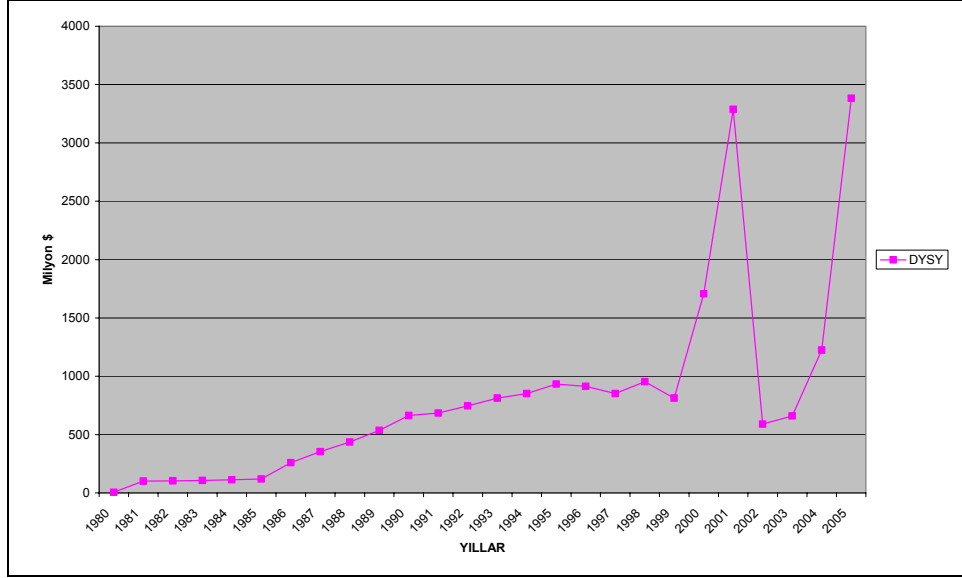
Kanımızca bunun nedeni, özellikle, 2000 yılında yaklaşık 2.7 milyar Dolarlık özelleştirmenin gerçekleştirilmesidir. (<http://www.öib.gov.tr>). Burada, Türkiye'de yaşanan krizin nedeni ve o dönemde yaşananlar irdelendiğinde, 2000 ve 2001 yıllarında dolaysız yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın nedeni çok daha net görülecektir.

Bu çerçevede, kriz öncesindeki on ay ile kriz sonrası sekiz ay arasında karşılaştırma yapıldığında, Türkiye ekonomisinin net sermaye çıkışı (portföy yatırımı) nedeniyle karşılaştığı şokun büyüklüğü ortaya çıkacaktır. Ocak-Ekim döneminde yabancı kökenli net sermaye akımı +15.2 Milyar Dolar, Kasım 2000-Haziran 2001 süresinde -10.4 Milyar Dolardır. İki büyüklük arasındaki fark, bu iki dönem arasında, ekonominin yabancı sermaye hareketleri (portföy yatırımı)^(*) nedeniyle karşılaştığı negatif şokun büyüklüğünü göstermekte ve finansal krizin oluşumuna sermaye hareketinin katkısını açıkça ortaya koymaktadır.

Sermaye hareketlerinde (portföy yatırımlarında), GSMH'nin yüzde 12'si dolayında bir yön değiştirmenin ise parasal büyüklüklerde, faiz hadlerinde ve finansal sistemde yaratacağı şok açıktır (Boratav,6; [http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs / Yazilar_Uye/ Boratav_agu01](http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Boratav_agu01)). Kriz içinde yabancı kökenli sıcak paranın oynadığı rol, kriz öncesine göre daha fazladır. Kriz koşullarını içeren Kasım-Haziran aylarında yabancı kökenli sıcak para çıkışları, toplam yabancı sermaye çıkışlarını aşmıştır. Bu durum, büyük ölçüde, finansal bunalımda "sıcak" olmayan bir sermaye hareketinin, yani dolaysız yabancı sermaye yatırımlarındaki girişlerden kaynaklanmıştır. Yabancıların şirket ve banka satın almaları da "dolaysız yatırım" olarak nitelendirildiğine göre, Financial Times'ın Kriz döneminde "Türkiye'de ucuza mal kapatmanın tam zamanıdır"(yani tasfiye dolayısıyla zararına satış) anlamına gelen çağrısı ile dolaysız yabancı sermaye yatırımları girişindeki artış, krize rağmen değil kriz nedeniyle oluşan bir sonuçtur (Boratav,7; [http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs / Yazilar_Uye/](http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/)

(*) Portföy yatırımları, yatırımcıların uluslararası piyasalardan tahvil ve hisse senedi satın alımı şeklindeki yatırımlardır.

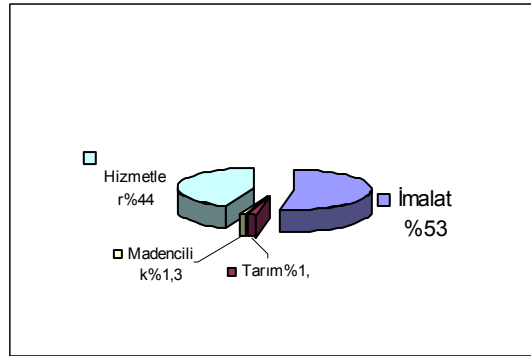
Boratav_agu01). Görüldüğü gibi, 2000 ve 2001 yıllarında dolaysız yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın nedeni krize rağmen değil, krizin kendisidir.

Grafik 1: Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak: <http://www.treasury.gov.tr/stat/yabserm> verilerinden yararlanarak düzenlenmiştir.

Türkiye’deki dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en fazla yoğunlaştığı sektörler imalat ve hizmetler sektörlerinden oluşmaktadır. Tarım ve madencilik gibi sektörlerde yabancı sermayenin payı oldukça düşüktür.

Grafik 2: Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1980-2003)

Kaynak: <http://www.treasury.gov.tr/stat/yabserm> verilerinden yararlanarak düzenlenmiştir.

V. Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyümeye İlişkin Korelasyon ve Ekonometrik Analiz

Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi, teorik olarak dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkısı olduğu belirtilmektedir. Uygulamalı çalışmalardan bazıları da bunu doğrular niteliktedir.

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyümesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyan en son çalışmalar da teoriyi destekler niteliktedir. Bu çalışmalardan bazıları, Marwah ve Klein(1998) Hindistan için, Li, Liu ve Rebelo(1998) ve Sun(1998) Çin için, Ramirez(2000) Meksika için ve Djankov ve Hoekman((2000) Çek Cumhuriyeti için uygulamalı çalışma yapmışlardır.

Yukarıda belirtilen teorik yaklaşım çerçevesinde, ilk olarak, ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak yıllar itibariyle GSMH’ daki artış ele alınmış, bunun ile dolaysız yabancı sermaye yatırımları arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Daha sonra, ekonomik büyümeyi, dolaysız yabancı sermaye yatırımları dışında, başka faktörlerin de etkilediği düşüncesiyle, GSMH ile dolaysız yabancı sermaye yatırımları, yurtiçi sabit sermaye yatırımları (YİSS) ve istihdam edilen işgücü miktarı (L) arasındaki korelasyon hesaplanmış ve buna ilişkin sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: *GSMH ile Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları, Yurtiçi Sabit Sermaye Yatırımı ve İstihdam Edilen İşgücü Miktarı Arasındaki Korelasyon (1980-2002)*

	DYSY	YİSS	L
GSMH	0,649** (0,001)	0,992** (0,000)	0,626** (0,001)
L	0,705** (0,000)	-----	-----
N	23	23	23

Not: -(**) 0,01 düzeyinde korelasyonun anlamlı olduğu değişkenleri göstermektedir.

-Parantez içindeki rakamlar korelasyonun anlam düzeyini göstermektedir.

Kaynak:<http://www.treasury.gov.tr/stat/yabserm>,

<http://www.muhasabat.gov.tr/ekogostergeler/index.asp>,

<http://www.ilo.org/> verilerinden yararlanarak korelasyon analizi yapılmıştır.

Yukarıdaki gözlemlerimize dayalı olarak, Türkiye’nin GSMH’sı ve dolaysız yabancı sermaye yatırımları arasında pozitif bir korelasyon görülmüştür. Bu sonuç, çalışmamızın başında belirtilen teorik görüşleri desteklemektedir. Ayrıca, Türkiye’nin GSMH’sı, yurtiçi sabit sermaye yatırımı

ve istihdam edilen işgücü arasında da pozitif korelasyonların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Özellikle, GSMH ile yurtiçi sabit sermaye yatırımına ilişkin korelasyon istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer taraftan, çalışmada bir başka çarpıcı durumla karşılaşmıştır. O da, Türkiye’de istihdam edilen işgücü miktarı ile dolaysız yabancı sermaye yatırımları arasındaki korelasyonun pozitif ve anlamlı sonuç vermesidir. Bu, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye’deki istihdam artışına kısmen katkı sağlayabileceği şeklinde değerlendirilebilir.

Ayrıca 1980 ve 2005 yılları arasındaki yatırım harcamalarındaki verimlilik düzeyinin dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında mı, yurt içi sabit sermaye yatırımlarında mı yoksa istihdam edilen işgücü miktarında mı daha yüksek olduğunu (1) numaralı Cobb-Douglas modeli kullanılarak incelenebilir.

Bu amaçla Cobb-Douglas fonksiyonumuzda, GSMH gayri safi milli hasılayı, a teknolojik gelişmeyi, DYSY dolaysız sermaye yatırımlarını, YİSS yurtiçi sabit sermaye yatırımlarını, L istihdam edilen işgücü miktarı, α , β ve γ ise GSM hasıladaki DYSY, YİSS ve L faktörlerinin paylarını ölçmektedir.

$$GSMH = a DYSY^\alpha \cdot YISS^\beta \cdot L^\gamma \quad (1)$$

Bu denklemde her iki tarafın logaritması alındığında denklem;

$$\Delta \ln GSMH_t = a + \alpha \Delta \ln DYSY_t + \beta \Delta \ln YISS_t + \gamma \Delta \ln L_t + e_t$$

şekline dönüşmektedir. (Verbeek, 2000; Intriligator, 1996)

Bu eşitlikte;

$$e_t = \rho e_{t-1} + u_t, \quad -1 < \rho < 1$$

Δ , ilk fark işlemcisini, u , değişkenlerin bağımsız normal dağılıma sahip olan bir hata terimini göstermektedir. (Gujarati, 1988, 350-370)

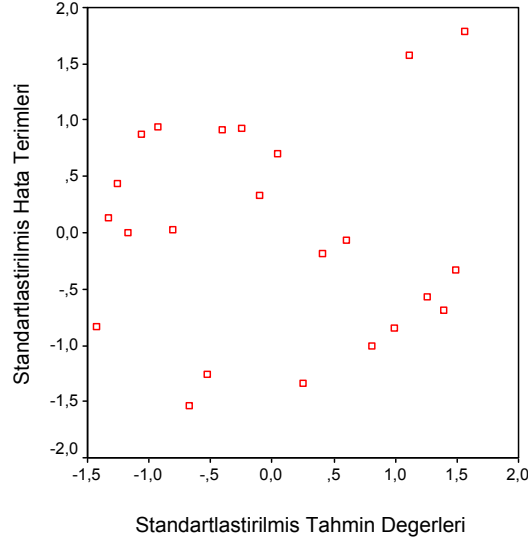
Tablo 2’de (1) numaralı eşitliğin tahmininden elde edilen sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 2: GSMH için Üretim Fonksiyonu Tahmininin Sonuçları (1980-2005)

Katsayılar	a	α	β	γ
	2.991 (1.778)	0.0191 (3.477)	0.3839 (14.757)	0.599 (3.883)
Adj.R ² =0.893 F= 6390.150 DW= 1.7927				
Not: Parantez içindekiler t değerleridir. F, F istatistiğini DW, Durbin-Watson istatistiğini göstermektedir.				

$$\Delta \ln \text{GSMH}_t = 2.991 + 0.0191 \Delta \ln (\text{DSYS})_t + 0.3839 \Delta \ln (\text{YISS})_t + 0.599 \Delta \ln (L)_t \quad (2)$$

Tahmin edilen eşitlik için diagnostik istatistikler Adj.R^2 , t değerleri, ve F istatistikleri doğrusal modelin uyum iyiliğinin oldukça yeterli bulunduğunu göstermektedir (Özdamar, 2004, 200-210; Akgül, 2003, 300-350). GSMH değişkeni ile DSYS, YISS ve L değişkenleri arasında kuvvetli bir doğrusal ilişki olduğu belirtilebilir. Başka bir ifadeyle GSMH'deki değişmelerin yaklaşık % 89'zu DYSY, YISS ve L ile açıklanabilmektedir. Şekil 1'deki serpmme grafiği de (2) numaralı eşitlikte kurduğumuz doğrusal modelin uyum iyiliğini desteklemektedir.

Şekil 1: *Standartlaştırılmış Hata Terimleri ile Standartlaştırılmış Tahmin Değerlerinin Serpme Grafiği*

Serpme grafiğinde belirli bir görünümün oluşmadığı, noktaların oldukça rasgele yaygın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında doğrusal ilişki varsayımının sağlandığı belirtilebilir. Tablo 2'de görüldüğü gibi DW istatistiği, hata terimlerinde otokorasyon olmadığına işaret etmektedir. Şekil 1'de verilen serpmme grafik belirli bir görünüm yerine, rasgele bir görünüm gösterdiği için otokorasyonun olamayacağını göstermekte, DW istatistiğini desteklemektedir.

Dolaysız sermaye yatırımlarının, yurtiçi sabit sermaye yatırımlarının ve istihdam edilen işgücü miktarının büyüme oranına ilişkin katsayılar yeterli ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu anlamda, Türkiye için oluşturmaya çalışılan modelin bulgularına göre, Türkiye'ye gelen dolaysız yabancı sermaye

yatırımlarının GSMH artışına katkı sağladığını söylemek mümkündür. Gelecekte Türkiye'ye daha fazla dolaysız yabancı sermaye girişi sağlanması halinde, Türkiye'deki GSMH artışına daha fazla katkı sağlamak olasılığı da yüksektir. Diğer taraftan, Türkiye'deki yurtiçi sabit sermaye yatırımı ve istihdamın da GSMH artışına katkı sağladığı izlenmektedir.

VI.Sonuç ve Bulgular

Yapılan literatür taramasında, son yıllarda yapılan çalışmalara göre, teorik olarak, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomilerinin büyümesine ya da GSMH'na olumlu katkı sağladığı kabul edilmektedir.

Bu etkiyi görmek açısından, kesin yargılardan uzak kalarak, Türkiye'de dolaysız yabancı sermaye yatırımları ile GSMH arasındaki korelasyona bakılmış ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu ilişki, kanımızca, Türkiye'de dolaysız yabancı sermaye yatırımları yeterince artabilseydi, GSMH'yi etkileyebilirdi şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan, GSMH ile yurtiçi sabit sermaye yatırımı ve istihdam edilen işgücü oranındaki korelasyona da bakılmış ve yine istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Öte yandan, yukarıdaki çalışmayı yaparken dikkati çeken bir başka durum ile karşılaşmıştır. Bu da Türkiye'de, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ve istihdam edilen işgücü arasında da pozitif bir korelasyon gözlenmiştir. Bu ilişki de teoriyi destekler niteliktedir.

Dolaysız sermaye yatırımlarının, yurtiçi sabit sermaye yatırımlarının ve istihdam edilen işgücü miktarının büyüme oranına ilişkin katsayılar yeterli ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu anlamda Türkiye için oluşturmaya çalışılan modelin bulgularına göre, Türkiye'ye gelen dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının GSMH artışına katkı sağladığını söylemek mümkündür. Gelecekte Türkiye'ye daha fazla dolaysız yabancı sermaye girişi sağlanması halinde, Türkiye'deki GSMH artışına daha fazla katkı sağlamak olasılığı da yükselecektir. Diğer taraftan, Türkiye'deki yurtiçi sabit sermaye yatırımı ve istihdamın da GSMH artışına katkı sağladığı izlenmektedir.

Kaynaklar

- Adanur Alkan, N.(2006), "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", (<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ten97/2.htm>), (Erişim Tarihi: 14.03.2006)
- Akgül, A. (2003), İstatistiksel Analiz Teknikleri, Emek Ofset Ltd.Şti., Ankara.
- Alkin, E.(2005), "Büyüme-İstikrar-Yabancı Sermaye İlişkisi", TC Merkez Bankası (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/>),(Erişim Tarihi:08.04.2005)
- Baykal, M.(2005) "Benefits of FDI For Developing Countries and The Case of Turkey", <http://www.biibf.comu.edu.tr/mehmetbaykal.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.04.2005)

- Boratav, K.(2001) “2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri” http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Boratav_agu01.(Erişim Tarihi:16.03.2006)
- Bozer, A.(2005), “Türkiye’de Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri(Dünü ve Bugünü)”, TC Merkez Bankası, (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/>),(Erişim Tarihi: 08.04.2005)
- Buckley, P.J.(2006), “Stephen Hymer: Three Phases, One Approach?”, *International Business Review*, (15), pp.140-147.
- Djankov, S. H.(2000), “Foreign Investment and Productivity Growth in Czech Enterprises”, *The World Bank Economic Review*, 14(3), 1358-1393
- Dunning, J.H(2006), “When I Met Hymer:Some Personal Recollections”, *International Business Review*, (15), pp:115-123
- Gao, T.(2004), “Foreign Direct Investment and Growth Under Economic Integration”, *Journal of International Economics*, xxx-xxx.(www.elsevier.com/locate/econbase) pp:1-18.
- Görgün, T,(2004), Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları, Uzmanlık Tezi, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Gujarati, D.N. (1988), *Basic Econometrics*, Second Ed., Mc Graw-Hill Book Company, new York.
- Hosseini, H.(2005), “An Economic Theory of FDI: A Behavioral Economics and Historical Approach”, *The Journal of Socio-Economics*, (34), pp.528-541.
- Hoti, S.(2004),” An Empirical of International Capital Flows for Developing Countries”, *Mathematics and Computers in Simulations*, Number:64, pp:143-160
- Intriligator, M.D., Bodkin, R.G., Hsiao, C., (1996) *Econometric models, Techniques & Applications*, Second ed. NJ:Prentice Hall.
- Kindleberger, C.P(1971), *American Business Abroad:Six Lectures On Direct Investment*, Third Edition, Yale University Press.
- Kula F.(2003), “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, ss:141-154
- Lİ, H, Liu, Z,Rebelo.L.R.(1998), “Testing the neoclassical Theory of Economic Growth:Evidence from Chinese Provinces”, *Economic of Planning*, 3(2/3), 117-132
- Marwah, K., Klein.L.R(1998), “Economic Growth and Productivity Gains from Capital İnflow: Some Evidence for India”, *Journal of Quantitative Economics*, 14(1), 81-108
- Özdamar, K., (2004), *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-1*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

- Özdamar, K., (2004), Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-2, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Öztürk, L.,(2004), Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*,(7), 110-128.
- Ramirez, M.D.(2000), “Foreign Direct Investment in Mexico: A Cointegration Analysis”, *Journal of Development Studies*, 37(1) 138-162
- Seyidoğlu, H.(2000), Uluslararası İktisat –Teori -Politika-Uygulama-, Güzem Yayınları, İstanbul
- Sun, H.(1998), “Macroeconomic Impact of Direct Foreign Investment in China:1979-1996”, *The World Economy*, 2(5), 675-694
- Şahin, H.(2002), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayını, Bursa.
- Şimşek, M.(2004), Dışa Açık Ekonomilerde İktisat Politikaları, Türkmen Kitabevi Yayını, İstanbul.
- Töre, N.(2005), “Dünyada Yabancı Sermaye Akımları”, TC Merkez Bankası. ([http //www.tcmb.gov.tr /yeni/ evds/yayin/ kitaplar/](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/)), (Erişim Tarihi:08.04.2005)
- Unctad (2001), World Investment Report: Trends and Determinants, United Nations.
- Verbeek, M.(2000), A Guide Modern Econometrics. New-York:John Wilet & Sons, Ltd.
- Yıldırım, H.(2003), “Yabancı Sermaye ve ABD’ye Yönelik Portföy Yatırımları”, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2,(http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=157), (Erişim Tarihi: 08.04.2005)
- [http:// www. abgs .gov.tr/ up2003 /up_files /pdf/III-ekonomik _kriterler .pdf](http://www.abgs.gov.tr/up2003/up_files/pdf/III-ekonomik_kriterler.pdf)(Erişim Tarihi:11.04.2005)
- [http://www.öib.gov.tr/ program /uygulamalar/ yillara_gore. htm](http://www.öib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm)(Erişim Tarihi:14.04.2005)
- <http://www.muhasibat.gov.tr/ekogostergeler/index.asp>(ErişimTarihi:14.04.200)
- <http://www.ilo.org/> (Erişim Tarihi:16.04.2005)
- <http://www.treasury.gov.tr/stat/yabserm> (Erişim Tarihi:08.04.2005)